

Dömötör Mihály

Tradíció és fenntarthatóság, szakralitás és gazdálkodás: Admont és Tihany Bencés apátsága a fenntartható területfejlesztés tükrében

Tradition and Sustainability, Sacredness and Management: Benedictine Abbey of Admont and Tihany in the Light of Sustainable Regional Development

Összefoglalás

A helyi gazdaságfejlesztés, mint a fenntartható gazdálkodás egyik megnyilvánulási formája, valamint egy bencés apátság közötti kapcsolat vizsgálata első szemlévételzésre irreleváns témának tűnhet, azonban, ha alaposabban megvizsgáljuk a kérdést, már láthatjuk az összefüggések erőteljes meglétét, a fontos kapcsolódási pontokat. Egy bencés apátság - felépítéséből és működéséből következően - összetett intézmény, mely amellett, hogy fontos kulturális – szakrális központként funkcionál, gazdálkodása révén katalizátorként tud jelen lenni szűkebb régiója társadalmi – gazdasági életében is. Évszázadok alatt fejlődött az a gazdálkodási és kormányzási rendszer, mely mai napig meghatározza ezen ősi intézmények életét, és így a felhalmozott tudás és tapasztalat a jelenkor számára is pozitív gazdálkodási példákkal, jó fej-

DÖMÖTÖR MIHÁLY, PhD-hallgató, Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola (domotor.mihaly@sze.hu).

lesztési gyakorlatokkal szolgálhat. A hosszú távú történelmükből fakadó évszázados beágyazódottságuk lehetővé teszi számukra, hogy térségük társadalmi – gazdasági mechanizmusaiiban komplex módon részt vegyenek. Az iménti tanulmányban két konkrét példán – az admonti és a tihanyi bencés apátság – vizsgálom egy bencés apátság gazdálkodását, annak fenntarthatósági paramétereit, valamint térségi, társadalmi – gazdasági hatásait. Két, eltérő történelmi fejlődésű és politikai környezetben működő, de korát és alapvető működési mechanizmusait tekintve sok hasonlóságot mutató apátság jó példaként szolgálhat azok térségfejlesztő tevékenységének bemutatására, elemzésére. Milyen helyi gazdaságfejlesztési eszközökkel és programokkal rendelkezik a két vizsgált apátság? Ezek miként hatnak településükön és szűkebb régiójukban? Milyen mértékben veszik figyelembe a fenntarthatósági és környezeti paramétereiket? A gazdasági tevékenység miként hat a helyi társadalom, a helyi közösségek mindennapjaira, emeli-e az adott térség életszínvonalát, hozzá járul-e a közjó növekedéséhez? E kérdések mentén, két konkrét példán mutatom be a bencés apátságok lehetséges térségi társadalmi – gazdasági hatásait.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: M14, N30, N34, N54, N94, O18, Q56
Kulcsszavak: helyi gazdaságfejlesztés, bencés apátság, tradíció, fenntarthatóság, regionalitás, társadalmi – gazdasági hálózatok

Summary

Examining the relationship between local economic development as a manifestation of sustainable farming and a Benedictine abbey may seem irrelevant at first glance, but if we examine the issue more closely, the strong existence of connections and important links become visible. Due to its structure and operation, a Benedictine abbey is a complex institution, which, in addition to functioning as an important cultural and sacral centre, can also be a catalyst in the socio-economic life of its narrower region through its management. The management and governance system, still defining the life of these ancient institutions, has developed over the centuries, and thus the accumulated knowledge and experience can provide positive management examples and good development practices for the present. Their centuries-old embeddedness in their long history allows them to participate in a complex way in the socio-economic mechanisms of their regions. In this study, I am examining the management of a Benedictine abbey, its sustainability parameters, and its regional, socio-economic effects through two specific examples: the Benedictine abbeys in Admont and Tihany. Two abbeys with different historical development and operating in different political environments, but showing many similarities in terms of age and basic operating mechanisms, can serve as good examples for presenting and analysing their regional development activities. What local economic development tools and programmes do the two abbeys surveyed have? How do these affect their municipalities and narrower regions? To what extent are sustainability and environmental parameters considered? How does economic activity affect the everyday life of the local society and local communities, does it raise the standard of living of the given area, does

it contribute to the growth of the public good? I am presenting the possible regional socio-economic effects of Benedictine abbeys along these issues through two concrete examples.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: M14, N30, N34, N54, N94, O18, Q56

Keywords: local economic development, Benedictine abbey, tradition, sustainability, regionalism, socio-economic networks

BEVEZETÉS

Első hallásra talán irreleváns témának tűnhet egy bencés apátságok fenntartható gazdálkodás, illetve az alternatív gazdaság kiépítésére irányuló törekvéseinek elemzése, tanulmányozása. A széles közönség tudatában az egyes szerzetesközösségek és kolostorok, mint szakrális-kulturális intézmények szerepelnek, melyek ily módon kevés kompetenciával bírnának a gazdálkodás, főként a fenntartható gazdálkodás témakörét illetően. Egy bencés monostor azonban – amellet, hogy meghatározó szakrális helyszín – több szegmensből álló összetett intézmény, melynek életében a gazdálkodás, a gazdasági jellegű tevékenységek végzése meghatározó jelentőséggel bír. Összetett intézményi formájukból következik, hogy fenntartásukhoz, valamint a hívő lakosság kiszolgálásához nélkülözhetetlen az anyagi javakat megteremtő gazdálkodási tevékenység (Szent Benedek Regulája, 2015).

A fizikai-szellemi munkavégzés és gazdaság fenntartása már ősidők óta fontos részét képezi az egyes kolostorok, így a bencés közösségek életének is, mely a 6-7. századtól kezdve erőteljesen hozzájárult a keresztény Európa társadalmának és gazdaságának kialakulásához, majd évszázadokon át tartó fejlődéséhez (Jonveaux, 2019). Az egyes bencés apátságokra a világ különböző régióiban és országaiban úgy tekintenek, mint hosszú életű, gazdaságilag stabil és sikeres intézményekre (Keplinger et. al., 2016). Az a kormányzási, irányítási modell, amely az egyes bencés kolostorok vezetésében nyilvánul meg, úttörő volt a szervezeti tervezés kialakításában és ezáltal nagy hatással bírt a nyugat-európai jog és gazdaság fejlődésére is (Inauen et. al., 2012).

Történelmi beágyazódottságuk és sikeres fejlődési pályájuk miatt a bencés közösségek nagy érdeklődést váltanak ki nem csak a széles közönség, hanem a különböző tudományágak képviselői körében is. Hosszú történelmükre irányuló vizsgálatok mellett, számos kutatás (Keplinger et. at., 2016, Jonveaux, 2019, Feldbauer-Durstmüller, 2019) foglalkozik a bencés apátságok kormányzásának és irányítási szervezésének szerkezetével, azok sikerességének tényezőivel, okaival. Ellenben viszonylag kevés empirikus kutatás született ez idáig az egyes szerzetesközösségek társadalmi beágyazódottságáról (Fekete, 2020), illetve gazdálkodásuk – a manapság oly „népszerű” és minden bizonnyal lényeges – fenntarthatóságának, fenntarthatósági paramétereit számba vevő, elemző kutatásokra (Freyer et. al., 2018).

A bencés apátságok gazdálkodásának fenntarthatósági vizsgálatában fontos szempont – vallási intézmények lévén –, hogy a jövő iránti elkötelezettség és felelősség tudat a bencés kö-

zösségek prioritásai között szerepel. A fenntarthatóság a környezeti értelmezhetőség mellett vallási kérdés is, hiszen a Földön minden vallás a saját jövőjébe, a jövő generációiba „fektet be”. Az ökológiai fenntarthatóság tehát vallási értelmet is nyer, sőt bizonyos mértékig a két szempont feltételezi is egymást (Gottlieb, 2008).

A tanulmány eme összefüggésrendszerben – kicsit hiánypótló szándékkal is – vizsgálja az admonti és tihanyi bencés apátság gazdálkodásának és mindennapi működésének fenntarthatósági aspektusait, külön hangsúlyt fektetve azok vidék- és térségfejlesztési paramétereire is. Milyen fenntartható, jó gyakorlatok alkalmazására kerül sor az apátságok gazdasági életében? Mik azok az értéktöbbletek, melyek segítségével a szerzetesközösségek képesek az ökológiai fenntarthatóság érdekében cselekedni, annak fontosságát a prioritások között tartani? Hosszú történelmi múltjukból adódó kulturális szerepvállalásuk miként segíti elő a társadalmi fenntarthatóságot, a települési közösségek fejlődésének folyamatát? Gazdasági tevékenységeik által hozzájárulnak-e településük és térségük társadalmi-gazdasági fejlődéséhez, az ott élő emberek jobb életminőségéhez, a társadalmi közjó szinten tartásához?

Ez a pár kérdés csupán néhány a sok közül, de rávilágítanak a bencés monostorok szeretőgazó és sokrétű társadalmi – gazdasági szerepvállalására, az abban felmerülő és ez idáig részint feltáratlan kérdéskörökre, összefüggésrendszerekre, melyekre a tanulmány is próbál válaszokat adni, megállapításokat tenni. A kérdéskör sokrétűsége és bonyolultsága végett érdemes leszögezni, hogy a tanulmány elsősorban a monostori gazdálkodás fenntarthatósági jellemzőit vizsgálja két konkrét helyszíni példán, amely témához az apátságok térségfejlesztési hatásainak vizsgálata is szorosan kapcsolódik, azonban a bencés közösségek más aspektusainak vizsgálatára a tanulmány nem tér ki.

FENNTARTHATÓSÁG ÉS A BENCÉS GAZDÁLKODÁSI MODELL

Gazdag és hosszútávra visszatekintő történelmük miatt az egyes bencés apátságok gazdasági tevékenysége meglehetősen diverzifikált, szerkezetét tekintve sokrétű. Az egyes gazdálkodási típusokon belül meghatározó a mező- és erdőgazdálkodás, az idegenforgalom, a kiskereskedelem, a szakrális jellegű szolgáltatások (plébániai, zarándok etc.), illetve a különböző ingatlanulajdonok hasznosítása (Payer et.al., 2013). A monostori gazdálkodásnak azonban nagy kihívása, hogy megtalálja a szükséges egyensúlyt a vallási élet nyújtotta erkölcsi normák és a gazdaság támasztotta igények között (Jonveaux, 2019). A fenntarthatóság kérdése tehát az egyes bencés apátságok tekintetében két módon nyer relevanciát, melyet egy „gyakorlati” és egy „szellemi, etikai” síkon érdemes és lehet vizsgálni. A gyakorlati szempont az apátságok gazdaságainak számbavétele, annak fejlesztése, fenntartása szempontjából nyer értelmet, mely gazdálkodási rendszer a fenntarthatósági kritériumok erősítésével minden bizonnyal versenyképesebb és ellenállóbb lesz, így sikeresebben vesz részt a regionális gazdasági folyamatokban is. A szellemi - etikai összetevő pedig a keresztény vallásosságból származó erkölcsi normákat jelenti, amely elsősorban a természeti környezet, a teremtett világ felé való felelősségtudatban nyilvánul meg.

A környezeti fenntarthatóság diskurzusa Európában két kiemelkedő irányt vett fel az elmúlt évtizedekben. Az egyik – amely talán közelebb áll az „intézményesített környezetvédelemhez” – technokrata, jogi, tudományos, politikaorientált alapokra támaszkodik, a másik irány esetében pedig egy etikai orientációról beszélhetünk, amelynek etikai, vallási, szellemi alapjai vannak (Smith – Pulver, 2009). Az egyes kolostorok talán az utóbbi diskurzushoz kapcsolódnak a környezeti fenntarthatóságot illetően. A fenntarthatóság és az életminőség közötti összefüggés vizsgálatára több kutatás is született elsősorban Nyugat-Európa országaiban, melyből Martine Vonk (2011) következtetéseit tekintem át. Vonk négy alapelvet határoz meg, amely a megfelelő életminőség eléréséhez szükséges és melynek részét képezik a fenntarthatósági kritériumok is: 1. vallásos világnézet (következetes és világos), 2. erős társadalmi tőke, 3. reflektív változás képessége meghatározott értékrend alapján, 4. erős vezetés és megfelelő döntéshozatali folyamat (Vonc, 2011, id. Freyer et al., 2016). A különböző szerzetesközösségek életminőségét ezek a tényezők alapozzák meg, tehát az egyes bencés közösségek is ötvözik a spiritualitásból származó életstílust a gazdasági feladatokkal, ezáltal példát szolgáltatnak arra, hogy miként lehet legyőzni a szellemi/lelki tevékenységek és a gazdaság nyújtotta feladatok közötti feszültséget (Feldbauer – Durstmüller, 2012, id., Keplinger et. al., 2016). A monostori vezetés alapelvei között szerepel a közös jövőkép, amelyhez közös célok és értékek párosulnak és amelyek messze túlmutatnak a pillanatnyi legnagyobb haszon elvén és célján (Inauen et. al., 2010). Ez a kormányzási – gazdálkodási rendszer, melyet bencés governance néven is megjelölhetünk, lényegéből és szerkezetéből következően lehetővé teszi, sőt bizonyos mértékig predesztinálja is a fenntarthatósági kritériumok meglétét, az ökológiai tudatosság irányába való fejlődést. Mielőtt a fenntarthatósági törekvések jellegét és módszereit konkrét szerzetesközösségekben megvizsgálánk, több alapfogalom definiálására is szükség lesz.

FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS, FENNTARTHATÓ GAZDASÁG

Az első fogalom maga a fenntarthatósághoz kapcsolódó fenntartható fejlődés, melynek koncepciója az 1970-es évektől datálható és használata az 1980-as évektől vált közhasználatúvá (Szörényiné, 2005). Ennek egyik „alapidokumentuma” az 1987-ben elfogadott un. Brundtland jelentés, melyben a környezetvédelem mellett a fenntarthatóság is előtérbe került, még pedig úgy, hogy a fenntarthatóság a gazdasági és környezeti érdekek összehangolását jelentette. A jelentés definíciójában a fenntartható fejlődés: „a fejlődés olyan formája, amely a jelen igényeinek kielégítése mellett nem fosztja meg a jövő generációit saját szükségleteik kielégítésének lehetőségétől” (Közös Jövőnk, 1988:68; id. Szörényiné, 2005:111). Maga a fenntartható fejlődés globális léptékű, az egész bolygóra kiterjedő folyamat, melyet a 2002-es johannesburgi ENSZ Világsúcs fejtett ki teljes egészében. A fenntarthatóság – mely fogalom a tanulmány szempontjából is prioritást élvez – olyan, helyben megvalósuló társadalmi - gazdasági/termelési módszerek jellemzésére alkalmas, melyek a fenntartható fejlődés irányába mutatnak, alkalmazásukból és működésükből származó környezeti terhelés a fenntartható fejlődés keretértékein belül mozog. A fenntartható fejlődés tehát egy interaktív fogalom, mely magában foglalja a gazdasági, társadalmi és ökológiai fenntarthatóságot (Szörényiné, 2005).

Ennek megfelelően az utóbbi években előtérbe került a természet, a gazdaság és a társadalom közötti kapcsolatrendszer, a közöttük lévő összefüggések és kölcsönhatások vizsgálata.

A fenntarthatóság, a fenntartható gazdálkodás szempontjából nagyon fontos a helyi szint, a fenntartható település, melynek középpontjában a helyi lakosok, az ott élők életkörülményeinek, életszínvonalának, környezetének javítása áll, a fenntarthatóságot szem előtt tartó megoldások segítségével. Tehát a fenntartható fejlődés mechanizmusának alapvető célja az életkörülmények, az életminőség javítása. A növekedés-orientált stratégiákhoz képest az egyik fő különbséget a gazdasági fejlődés megítélése jelenti. A cél nem maga a gazdasági növekedés, hanem a fejlődés, a magasabb minőség elérése, s ehhez a gazdaság a megvalósítás eszközeül szolgál (Csete, 2006). A fenntarthatóság gondolatmenetében lényeges, hogy a környezeti aggályok mellett alapvető érv a jólét, szoros összefüggésben a különböző generációk közötti egyenlőséggel, tehát nem csak a környezet belső értékeinek védelmével kell foglalkoznunk, hanem a különböző erőforrások megőrzésével is (Kuhlman-Farrington, 2010). A fenntartható gazdálkodás két kiemelt eszköze, mind nemzetállami, mind regionális – lokális szinten a terület- illetve a vidékfejlesztés (Csete, 2004). A terület- és vidékfejlesztés céljai gyakran egybeesnek és emiatt néha nehéz is szétválasztani a két kategóriát. A területfejlesztés esetén gazdasági, műszaki és pénzügyi eszközök a meghatározók, a vidékfejlesztésnél pedig a helyi közösségek, a természeti és kulturális értékek kerülnek előtérbe. Az egyes bencés apátságok vizsgálatánál fontos a vidékfejlesztés eszközrendszere, hiszen azok túlnyomó többsége rurális jellemzőkkel bíró térségekben helyezkedik el. A fenntartható vidékfejlesztéstől várható, hogy a vidéki térségek versenyképessége javul és ami csak a fenntarthatóság kritériumainak érvényesítése mellett lehetséges (Csete, 2006). A vidékfejlesztés intézményei tehát kevésbé a kormányzati, illetve különböző hatósági szervek, sokkal inkább azok a magán és közösségi jellegű intézmények, melyek konkrét szervezőmunkájuk során emelik az adott régió társadalmi – gazdasági színvonalát, erősítik a térség területi tőkét. A fejlesztési beavatkozások a helyi emberek részvételével történnek, a helyben élők érdekében (Farkas, 2002). E meglehetősen széles palettájú intézményi csoportkörbe tartoznak működésük révén az egyes bencés közösségek is.

A bencés apátságok gazdag és hosszú távra visszatekintő történelmük során felhalmozták azokat a tudásokat és technológiákat, amelyek a sikeres és nagyfokú ellenállósággal rendelkező gazdálkodás és vezetés – irányítás kialakulását lehetővé tették (Payer et al., 2013). A monostorokban a napi gyakorlatot a vallási erkölcsiségből származó szellemiség vezérli, ami magában foglalja azt a reflexív folyamatot is, hogy a szellemi életet a gyakorlati tevékenységekkel összeegyeztesse (Hisch, 2011). A bencés életstílus szabályrendszere keretet nyújt a szellemiség és a környezeti magatartás szoros kapcsolatához (Freyer et al., 2018). A bencés közösségek esetében fontos szempont továbbá, hogy életüket meghatározza a helyhez kötöttség, a stabilitás, amely előtérbe helyezi a környezeti értékeket, illetve az örökölt „hely” (loci) iránti felelősséget is, beleértve annak minden tulajdonát (termőföld, infrastruktúra, anyagi javak stb.). A Regula által előírt időhöz és térhez való viszony ilyen formán a fenntarthatóság elősegítőjeként is felfogható (Rosenberg, 2011; id. Freyer et al., 2018).

Amiként az ENSZ ökoszisztémáról és az emberi jólétről szóló jelentése rámutat: a környezet fenntartható használatához olyan hatékony és eredményes intézményekre van szükség, amelyek képesek biztosítani azokat a mechanizmusokat, amik révén a szabadság, az igazsá-

gosság, a méltányosság szabályozzák az egyes ökoszisztéma-szolgáltatásokhoz való hozzáférést és azok igénybevételét (Sen, 2010). Az ökoszisztéma-szolgáltatásokat a természet, a gazdasági rendszer és az emberi élet számára nyújtja a biodiverzitás által fenntartott ökológiai folyamatokon (ökoszisztéma-folyamatok) keresztül (Ekins et. al., 2003, id. Málovics – Ván, 2008). Az ENSZ által meghatározott intézmények közé sorolhatók be az egyes bencés monostorok is, hiszen mindennapi működésük során érvényesítik azokat a kritériumokat, amelyek révén a tulajdonukban álló természeti és épített környezetet fenntartható módon veszik igénybe, így nem csak a fenntarthatóság felé, hanem a regionális gazdaságfejlesztés irányába is hatékonyan tudnak cselekedni. Az egyes bencés apátságok tehát kiválóan ötvözik a térségfejlesztés alapelveit, céljait, melyek a méltányosság, a hatékonyság és a fenntarthatóság fogalmak köré rendeződnek (Lengyel, 2010). Méltányosság a társadalom irányába, hatékonyság a saját gazdálkodásuk működtetésében, erősítve ezáltal az alulról szerveződő (bottom-up) gazdaságfejlesztést, és – a tanulmány szempontjából lényeges – fenntarthatóság környezeti, illetve ökológiai szemszögből, amely a bencés governance szempontjából a jövő egyik fő fejlődési iránya lesz.

MÓDSZERTAN

A fenntarthatóság és a bencés gazdálkodási modell közötti kapcsolat jellemzése, illetve a fenntarthatóság témakörének rövid áttekintését követően rátérek a konkrét vizsgálat bemutatására, a kapott eredmények értékelésére. Az elméleti megalapozást ily formán gyakorlati síkra tudjuk emelni, amihez két bencés apátság gazdasági tevékenységének és társadalmi beágyazódottságának áttekintése nyújt vizsgálati alapot.

A kutatás elsősorban szakirodalmi- és adatelemzésen nyugszik, melyekhez több forráslehetőséget is választottam. A fenntarthatóság témakörét illetően különböző nemzetközi és hazai – a témában releváns és meghatározó - folyóiratokban megjelent szakcikk, tanulmány felhasználásával készítettem áttekintő elemzést, húztam párhuzamot a témakör és a bencés gazdálkodás két releváns példája között. Az egyes apátságok gazdaságának bemutatáshoz, térségükre gyakorolt társadalmi – gazdasági hatásainak elemzéséhez internetes forrásokat használtam fel, elsősorban saját honlapjaik és azokról elérhető összesítő és adatközlő weboldalak segítségével. Személyes megkeresésen alapuló mélyinterjúk készítésére sajnos a járványhelyzet miatt a közelmúltban nem volt lehetőség, de a kutatás további menetét ez a feltáró munka fogja jelenteni, amely minden bizonnyal mélyebb és sokrétűbb információkat fog nyújtani a vizsgált kérdéskörökkel kapcsolatban is.

BENCÉS APÁTSÁGOK, MINT A FENNTARTHATÓ TÉRSÉGFEJLESZTÉS HELYSZÍNEI

A fenntartható gazdálkodás, illetve a bencés közösségek közötti kapcsolatok, kapcsolati hálók áttekintését követően két konkrét példán vizsgálom meg egy bencés apátság gazdaságának szerkezetét, annak fenntarthatósági paramétereit. A két mintavételi helyszín a magyarországi Tihany és az ausztriai Stájerországban található Admont apátsága. A két mintavételi helyszín

mérete, gazdálkodási lehetősége és típusai az eltérő történelmi fejlődés miatt különböznek egymástól, azonban pont eme differenciának köszönhető, hogy releváns és érdemes célkitűzés gazdaságuk fenntarthatósági kritériumainak vizsgálata, statisztikai számbavétele. Mindkét közösség törekszik az önellátás minél nagyobb fokát elérni, amihez rendelkeznek megfelelő gazdasági termelőegységekkel és infrastrukturális lehetőségekkel. Fontos, hogy mind két apátság rurális jellegű, de turisztikai szempontból kiemelkedő térségben működik, emiatt jövedelemtermelő kapacitásai, illetve gazdálkodási lehetőségeik hasonlóságokat mutatnak. Itt érdemes megjegyezni, hogy Európában a rurális terek egyre inkább új funkciókkal rendelkeznek és jellemző a folyamatos változás, differenciálódás (Ilbery, 1998, id. Szörényiné, 2005). Európa rurális tereiben jelentős változások történtek az elmúlt évtizedekben:

- csökken a mezőgazdaság szerepe a foglalkoztatottságban,
- nő a jelentősége a pluriaktivitásnak,
- jellemző a folyamatos erdősítés,
- nő a kis- és középvállalkozások és a szolgáltatóipar szerepe a foglalkoztatásban,
- jellemző a rurális terek újfajta hasznosítása (kiskereskedelem, turizmus, rekreáció etc.), egyes rurális térségek újranépesednek (Szörényiné, 2005).

A két apátságnak ezekhez a térségi folyamatokhoz mindenképpen alkalmazkodniuk kell még pedig úgy, hogy közben a fenntarthatósági kritériumok nem szenvednek hátrányt. Az Európai Unió a közösségeken alapuló integrált vidékfejlesztési modellt követi, melyet – összetett jellege miatt – a két szerzetesi intézmény teljes mértékben alkalmazni tud, hiszen ennél a gyakorlatnál a fejlesztés a társadalom, a gazdaság és a környezet együttes kezelésén alapul. Emellett nagyon fontos, hogy a fejlesztésben a „bottom-up” politika érvényesül, amelyből a helyben élők is kiveszik részüket saját forrásaikkal (Szörényiné, 2005). A fenntartható vidék megvalósításában a természeti erőforrások fenntartható hasznosítása, az élhetőség erősítése, az idegenforgalom és fenntartható mezőgazdasági termelés nyújt reális alapokat (Csete, 2006:71).

A két mintavételi helyszínt gazdasági desztinációik alapján tekintem át kiemelve a fenntarthatósági, ökológiai paramétereiket. Az eltérő történelmi fejlődés miatt a két apátság anyagi és gazdálkodási lehetőségei között nagyságrendi különbségek jelentkeznek, de saját környezetükhöz mérve hasonló arányokról beszélhetünk.

Admont apátsága Ausztria Stájerország tartományának északi részén, az Enns folyó völgyében a Gesause Nemzeti Park területén fekszik. Admont Stájerország egyik legrégebben alapított, ma is létező települése, jelenlegi népessége 5.010 fő, tehát egy kisvárosi léptékű település (statistik.at, 2020). Magát az apátságot 1074-ben Gebhard salzburgi érsek alapította és ezzel Stájerország legrégebben létező és működő kolostora (stiftadmont.at, 2020).

Tihany települése Közép-Európa legnagyobb kiterjedésű félszigetén fekszik a Balaton északi partvonalán, Veszprém megyében. A félsziget és a Balaton nyújtotta természeti környezet predestinálja a település és a helyi lakosság által végezhető gazdálkodási típusokat. A falu jelenlegi lakossága 1.369 főt számlál (ksh.hu, 2021). Magát az apátságot 1055-ben I. Andrásh király alapította, így a Magyarországon létező szerzetesközösségek közül az egyik legősibb. Fontos szempont, hogy a két apátság kora kis eltéréssel szinte megegyezik.

Ma az admonti szerzetesközösség 21 főt számlál és a közösség tagjai meglehetősen sokrétű

feladatkört látnak el. Admont mellett további 28 település lelkipásztori feladatait, valamint egy Grazban lévő pasztorációs központ fenntartását a közösség tagjai végzik. A pasztorációs feladatok mellett az apátság szociális téren is fontos feladatokat lát el. Fenntartásában működik egy 36 főnek otthon adó idősek otthona, ahol 30 magasan képzett szakszemély látja el a feladatokat. 2020 tavaszán az Apátság, Admont városa és Stájerország összefogásával megépült egy egészségügyi alapellátási központ, mely az apátság fenntartásában működik és ezáltal ellátja a környék több ezer rászorulóját. Ezen kívül az admonti gimnáziumot és egy grazi diákokthont is fenntart az apátság erősítve így a település oktatási – kulturális színvonalát és fokozza a fiatalok helyben maradási lehetőségeit (Stiftadmont, 2020).

A Tihanyi Apátság szerzetesközössége jelenleg 10 főt számlál és a közösség tagjai ugyancsak fontos társadalmi szolgáltatásokat látnak el. Tihany – mely országos jelentőségű szakrális központnak számít – mellett további hat Balaton-parti település lelkipásztori szolgálatát látják el, valamint az apátság fenntartásában működik a tihanyi általános iskola is. Ezek összességében mind fontos tevékenységek. A vidéken élők jobb életminőségét biztosító stratégia társadalmi pillérében, azon belül a magas minőségű közszolgáltatások biztosítása a népességmegtartás képességért célcsoportban. Társadalmilag és gazdaságilag fenntarthatóvá egy vidéki térség csak a népességmegtartó képesség fokozásával válhat, az ökológiai fenntarthatóságnak pedig záloga a társadalmi – gazdasági fenntarthatóság (Szörényiné, 2005).

Mielőtt a két bencés közösség gazdálkodását áttekintjük fontos megjegyezni, hogy a történelmi hatások itt éreztetik leginkább magukat, ugyanis míg Admont esetében egy szinte folyamatos és harmonikus fejlődésről beszélhetünk, addig Tihany esetében az államszocializmus négy évtizedében bekövetkezett retorziók és államosítások miatt egy „újjászületési időszak” tanúi vagyunk. A tihanyi közösség 40 év kényszerű szétszórattatást követően az 1990-es évek elején kezdte újra szervezni és kiépíteni a működéséhez szükséges egzisztenciális és gazdálkodási alapokat.

Admont gazdálkodása meglehetősen diverzifikált, ahogy ők fogalmazzák: az apátság egy regionális gazdasági motor, melynek fő feladata a regionális, térségi fejlesztés (stiftadmont.at, 2021). Gazdálkodásuk alapját a kiterjedt mező- és erdőgazdasági területek adják, melyek nagysága 245, illetve 17.800 hektár. Az alpesi típusú legelő állattartás keretében 380 szarvasmarhát tenyésztenek. Az erdőbirtokokból évente összesen 40.000 m³ fát termelnek ki, melynél nagy hangsúlyt kap a fenntartható erdőművelés és kíméletes gazdálkodás. A kitermelt fát az Admonter Holzindustrie AG dolgozza fel, ahol természetes fa padlókat, paneleket és faburkolatokat gyártanak. Fontos az apátság virágkertészete és szőlészete is, ahol ugyancsak kemizálás nélküli biotermelés folyik. A szőlőterületek jelentős része Szlovéniában található és feldolgozásra is az ott üzemelő apátsági pincészetben kerül sor (stiftadmont.at, 2021). Az apátság nagy hangsúlyt fektet a körforgásos gazdálkodás kiépítésére is, melynek során az apátságban keletkezett hulladékok újból hasznosítható nyersanyaggá alakulnak. Ennek érdekében hozták létre az ENVESTA energiatermelő egységet, ahol a megújuló energiaforrások használata mellett a Holzindustrie üzemben keletkezett melléktermékekből és a kertészetből származó hulladékokból keletkezett biomasszát hasznosítják. Emellett az apátság a vízgazdálkodást is körforgásos rendszerben igyekszik hasznosítani (stiftadmont.at, 2021).

A Tihanyi Apátság gazdálkodása – történelmi okok miatt – természetesen szerényebb

mértéket ölt, de az elmúlt évek során történt fejlesztési és diverzifikációs törekvések már szép eredményeket értek el. Az apátság tevékenységei összhangban vannak a balatoni térség fejlesztési elveivel, melyek egyik fő célkitűzése a táji, természeti, kulturális örökségi értékek megőrzése és az értékekhez kapcsolódóan a fenntartható fejlődés szempontjai mentén történő fejlesztések megvalósulása (BFT., 2020:9). A Balaton jelenléte, mint idegenforgalmi környezetből egyértelműen adódik, hogy az Apátság legjelentősebb gazdasági tevékenysége a turizmus. Ennek szerkezete és jellemzői az elmúlt évtizedekben erőteljes változáson mentek keresztül. A strandolás prioritása mellett egyre több érdeklődés mutatkozik a kulturális többletet adó, magasabb szellemi hozzáadott értékkel bíró programok, illetve az ősi hagyományokat képviselő helyszínek irányába. Az Apátság alkalmazkodik a megváltozott turisztikai igényekhez, sőt mondhatni, hogy az idegenforgalmi fejlesztések terén a térség úttörőjének számít (Barkó, 2019).

A turizmus számára is alapvető érdek a fenntarthatóság térnyerése, s azok a települések, térségek juthatnak előnyhöz, amelyek ezt időben felismerik. Ennek mellőzésével a turizmus bevételi forrásai folyamatos csökkenő tendenciába esnek, majd kiapadnak. A fenntartható turizmus igényeinek kielégítése harmonizál a természeti erőforrások és más természeti értékek megkímélésével és a környezeti terhelés elviselhető mértékével (Csete, 2006). A fenntartható turizmus kiépítése - amely a legkisebb környezeti terhelési szintet jelenti – a Balaton-térség számára is első rendű feladat, melyet a Balaton Kiemelt Fejlesztési Program is erőteljesen hangsúlyoz. E folyamat Tihany és az egész Balaton-térség számára prioritást jelent, hiszen a turizmusnak, mint fő jövedelemtermelő gazdasági ágazatnak hosszú távú megléte nélkülözhetetlen a helyi lakosság helyben tartása szempontjából. Emellett a folyamat a Balaton természeti környezetének megóvása miatt is lényeges, amely egyúttal a turizmus alapját is nyújtja, de jellegénél fogva egy roppant sérülékeny entitás (BFT., 2020).

A fenntartható turizmushoz kapcsolódik és a fenntartható gazdálkodás szempontjából is lényeges az Apátság 7 hektáros földterülete, mely a falu határában a Belső-tó partján található. Ez a földterület – az alapító – I. András király adományában már szerepelt, tehát a legősibb birtokok egyikéről van szó, szimbolizálva az örökölt „hely” természeti környezetéért és továbbadásáért érzett felelősségvállalást is egyben.

A területen 40.000 tő levendula és 15.000 tő különféle gyógynövény került elültetésre, melyeknek gondozása, ápolása teljes mértékben vegyszermentesen, biogazdálkodás keretein belül történik (Barkó, 2019). A földterület jó példa a fenntartható környezet- és tájhasználat gyakorlatára, mely során egy beruházás figyelemmel van a természeti értékek, illetve az ökoszisztémák védelmére. A termelt gyógynövények helybeni feldolgozása (gyógynövényteák, levendulaolaj stb.) pedig a helyben előállított és feldolgozott élelmiszeripari termékekre nyújt megfelelő térségi példát. Mindkét szempont részét képezi a térség horizontális fejlesztési célrendszerének is (BFT., 2020). Tervezés alatt áll egy majorság építése, ahol a feldolgozottság mértékét és sokszínűségét növelni lehetne, mely a helyi gazdaságfejlesztés szempontjából egy fontos előrelépést jelentene és növelné a termékek hozzáadott értékét is. A helyi gazdaságfejlesztés a jövő vidékének zálogát jelenti, mely a térség fenntarthatóságát is erőteljesen növeli. A lokalitás felértékelődése, a helyi hálózatok erősítése a fenntarthatóság egyik fő kritériuma (Bajmóczy, 2011). Az Apátság fenntartásában működő Apátsági Rege Cukrászda is sok helyi

alapanyag felhasználásával készít gasztronómiai különlegességeket az évi több ezer vendég számára. Admont jó példát nyújthat a jövőben a Tihanyi Apátság számára is a körforgásos gazdálkodás bevezetésére és a megújuló energia nagyobb arányú hasznosítására is. Bár erre az anyagi források és a hazai jogszabályi környezet kevésbé ad lehetőséget, de a hosszú távú önfenntartás és az ökológiai fenntarthatóság szempontjából lényeges és előremutató fejlesztés lenne.

1. táblázat: Az Admonti és a Tihanyi Bencés Apátság működési szegmensei

Apátság	Admont	Tihany
Ország (Tartomány /Megye)	Ausztria (Stájerország)	Magyarország (Veszprém megye)
Közösség (fő)	21	10
Föld (hektár)	245 (leelő)	7
Erdő (hektár)	17.800	-
Szőlészet/borászat (hektár)	73	-
Plébánia (település)	28	7
Szociális intézmény	1. Pasztorációs központ - Graz 2. Idősek otthona - Frauenburg 3. Étélkiszállítás, Egészségügyi alapellátási központ - Admont	-
Oktatási intézmény	1. Stíftgymnasium - Admont 2. Diákothon - Graz	1. Tihanyi Bencés Apátság 2. Illyés Gyula Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája
Turizmus	1. Apátsági könyvtár 2. Apátsági levéltár 3. Múzeum 4. Kaiserau Tourismus GmbH. 5. Stíftskeller Hotel Spirodom	1. Tihanyi Bencés 2. Apátsági Múzeum 3. Porta Pacis Látogatóközpont 4. Szent Kristóf Vendégház 5. Apátsági Rege Cukrászda
Gazdaság	mezőgazdálkodás erdőgazdálkodás vadászati és horgászati tevékenység bérbe adva szőlőtermesztés/ borászat Admonter Holzindustrie AG - Virágkertészet ENVESTA	levendula- és gyógynövénytermesztés és feldolgozás Apátsági Rege Cukrászda Szent Flórián Gyertyaöntő Műhely

Forrás: saját szerkesztés

Mindkét apátság működésénél fontos szempont, hogy a foglalkoztatottak körében magas arányban képviselteti magát a helyi lakosság. A gazdálkodás diverzitásából fakadóan a foglalkoztatottság is rétegzett, hiszen a kétkezi munkától, a szakrális jellegű tevékenységen

keresztül, a magasabb szellemi munkát igénylő feladatokig szükség van munkavállalókra. Ez egyfelől támogatja a helyben maradást és „javítja” a környék munkaerőpiaci mérlegét is. Gazdálkodásuk révén az apátságok erősítik a területi multiplikátor hatást, illetve a térségszervezés terén ezáltal bizonyos katalizátor szereppel bírnak (Fekete, 2020).

ÖSSZEZÉS

Amint az áttekintett két mintavételi helyszínből is jól tükröződik, hogy az egyes szerzetesi intézmények, így a bencés apátságok is törekednek a fenntarthatóság, a fenntartható gazdálkodás irányába történő elmozdulásra. Az apátságok számára, mint vallási intézmények ösztönzőleg hat a racionális, pénzügyi, jogi érvek mellett a teremtett világ iránti erkölcsi felelősségtudat is. A generációk közötti felelősségtudat és igazságosság, amit Sen a következőképpen fogalmaz meg: a fenntarthatóság egy követelmény a következő generációk érdekében, hogy ők is olyan jó életszínvonalat legyenek képesek elérni, mint mi magunk, tehát mostani életfeltételeinket óvni, őrizni kell utódaink számára (Sen, 2010). Ezt a morális alapot az egyes bencés közösségek is magukévá tették és így a fenntarthatósági paramétereket minden bizonynyal egyre inkább képesek lesznek saját gazdálkodásukba beépíteni.

Fontos, hogy a bencés közösségek – társadalmi szolgálatuk révén – az ökológiai fenntarthatóság mellett nagy munkát végeznek a társadalmi és ezáltal a gazdasági fenntarthatóság területén is. Amint láttuk egy vidék, vagy egy régió társadalmilag – gazdaságilag fenntarthatóvá csak a népességmegtartó képesség és a jövedelemtermelés fokozásával válhat. Ahol tehát nincs fenntartható társadalom, valamint működő és fenntartható gazdaság, ott fenntarthatatlan folyamatok indulnak el a környezetet illetően is. A versenyképesség és a fenntarthatóság egymást erősítő és nem egymást kizáró fogalmak (Szörényiné, 2005:128)

A fenntartható vidékfejlesztés eme logikai folyamatába kapcsolódik bele a két vizsgált bencés intézmény is a maguk környezetében, a maguk anyagi, infrastrukturális és humán erőforrásaival. Admont talán a kedvezőbb és támogatóbb történelmi – politikai környezetnek köszönhetően nagyobb mértékben és diverzebb formában tud részt venni térsége társadalmi – gazdasági folyamataiban. Admont apátsága – anyagi lehetőségeinek révén – már erőteljesen elmozdította gazdaságát a fenntarthatóság irányába, amelyet főként a körforgásos gazdálkodási rendszer kiépítésével tudott megtenni. Az admonti apátság jó példaként szolgálhat minden társadalmi – gazdasági intézmény számára a fenntartható gazdálkodás kiépítésében.

A Tihanyi Apátság közössége fiatal kora és szerényebb anyagi lehetőségei miatt csak fokozatosan tudja kiépíteni önellátó, ily módon fenntartható gazdálkodását, amely téren már mutatkoznak szép eredmények. Az Apátság tevékenysége révén fontos lépéseket tett a helyi gazdaság erősítéséért is, mely a Balaton-térség egyik fő fejlesztési prioritása és amely a fenntartható gazdálkodási gyakorlatok egyik iskolapéldája. A közeljövő fejlesztéseinek mindenképpen összhangban kell lenniük a fenntartható fejlődés paramétereivel, melyből Tihany esetében a társadalmi és környezeti fenntarthatóság biztosítása élvez prioritást. Mindkét apátság felelősséggel tartozik társadalmi és ökológiai környezete épségéért, hiszen hosszú távon csakis a környezeti, ökológiai fenntarthatóság tudja biztosítani a gazdasági és társadalmi fenntarthatóságot.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Amarty Sen (2010): The Ends and Means of Sustainability, *Journal of Human Development and Capabilities*, Vol. 14., No. 1., pp. 6-20.
- Angela Smith – Simone Pulver (2009): Ethics – Based Environmentalism in Practice: Religious-Environmental Organizations in the United States, *Worldviews: Global Religions, Culture, and Ecology*, Brill, Vol. 13., No. 2., pp. 145-179.
- Balaton Kiemelt Térség Fejlesztési Programja I., II., III., kötet (2014,2020). Balaton Fejlesztési Tanács
- Bajmócy Zoltán (2011): Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe. JATEPress, p. 216.
- Barkó Gábor Ágoston (2019): *Gazdaságfejlesztés Tihanyban*, In.: Városfejlődés és agrárinnováció a Kárpátmedencében (szerk.: Fekete Dávid), Gróf Bethlen István Kutatóközpont, Győr, pp. 49-58.
- Bernhard Freyer – Valentina Aversano-Dearborn – Georg Winkler – Sina Leopold – Harald Haidl – Karl Werner-Brand – Michael Rosenberger – Thomas Wallnig (2018): Is there a Relation Between Ecological Practices and Spirituality? The Case of Benedictine Monasteries. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, No. 31. pp. 559-582.
- Brigit Feldbauer – Durstmüller (2019): *Sustainability for Centuries: Monastic Governance of Austrian Benedictine Abbeys*. In.: Leadership in the Context of Religious Institutions (eds.: Günter Müller – Stewens, Notker Wolf), Spingler, Cham pp. 35-50.
- Csete Mária (2006): A fenntarthatóság helyi megvalósítása. *Gazdálkodás*, 50. évf., 16. külökiadás, pp. 68-76.
- Ekins, P. – Folke, C. – De Groot, R. (2003): Identifying critical natural capital – editorial. *Ecological Economics*, 1-3. évf., pp. 159-163.
- Emil Inauen – Bruno S. Frey – Katja Rost – Margit Osterloh (2012): *Benedictine Tradition and Good Governance*. In.: The Charismatic Principle in Social Life Rotledge Frontiers of Political Economy (eds.: Luigino Bruni, Barbara Sena), pp. 83-99.
- Farkas Tibor (2002): Vidékfejlesztés a fejlődéelméletek és a fejlesztési koncepciók tükrében, *Tér és Társadalom*, 16. évf., 1. sz., pp. 41-57.
- Fekete Dávid (2020): Szerzetesrendek szerepe a 21. században a társadalmi elvárások alapján. Egy magyar esettanulmány tanulságai. (The Role of Minastic Orders in the 21st Century Based on Social Expectations from a Hungarian Case Study). *Polgári Szemle*, 16. évf., 1-3. sz., pp. 254-273.
- Hisch, J. (2011). *Bildung für Nachhaltige Entwicklung und Spiritualität*. Rabs - Verband katholischer Religionslehrer an berufsbildenden Schulen (VKR), 1, 22-23.
- Ilbery, B. (1998): *The Geography in Rural Change*, Longman, Essex,
- Isabelle Jonveaux (2019): *Klosterwirtschaft als Modell alternativer Wirtschaft für die Gesellschaft?* In.: Unternehmen und Klöster (eds.: Birgit Feldbauer-Durstmüller Tanja, Wolf Maximilian Neulinger OSB), Springer Gabler, Wiesbaden, pp. 97-111.
- Ksenia Keplinger – Birgit Feldbauer-Durstmüller – Simon Sandberger – Maximilian Neulinger (2016): Entrepreneurial activities of Benedictine monasteries – a special form of family business? *International Journal of Entrepreneurial Venturing*, Vol. 8., No. 4.
- Közös Jövők (szerk.: Persányi M.) (1988): *A Környezet és fejlesztés Világbizottság Jelentése*. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest
- ksh.hu (2021): A Balaton Üdülőkörzet Társadalmi Helyzetkép <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/balatontarsadalmi.pdf> (Letöltve: 2021. január 15.)
- Lengyel Imre (2010): *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Málovics György – Ván Hajnalka (2008): Az ökológiai fenntarthatóság és a regionális versenyképesség összefüggései, *Tér és Társadalom*, 22. évf., 2. sz., pp. 21-40.
- Payer – Langthaler, S. – Hiebl, M. R. W. (2013): Towards a definition of performance for religious organizations and beyond: A case of Benedictine abbeys. *Qualitative Research in Accounting & Management*, Vol. 10., No. 3/4, pp. 213-233.

- Roger Gottlieb (2008): You gonna be here long? Religion and sustainability. *Worldviews*, Vol. 12. pp. 163-178.
- Rosenberger, M. (2011). *Es sollte genügen* (RB 39,1; 40,3; 55,4). Elemente eines nachhaltigen Lebensstils in der Regel Benedikts LiWiRei
- statistik.at (2020): https://www.statistik.at/web_de/statistiken/index.html (Letöltve: 2021. január 10.)
- stiftadmunt.at (2020): Kloster. <https://www.stiftadmunt.at/kloster> (Letöltve: 2020. november 5.)
- stiftadmunt.at (2021): Betriebe & Einrichtungen. <https://www.stiftadmunt.at/einrichtungen> (Letöltve: 2021. január 15.)
- stiftadmunt.at (2020): Aussenanlagen <https://www.stiftadmunt.at/aussenanlagen> (Letöltve: 2020. november 5.)
- Szent Benedek Regulája. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2015, p.171.
- Szörényiné Kukorelli Irén (2005): A fenntartható fejlődés stratégiai elemei a rurális térségekben. *Tér és Társadalom*, 19. évf., 3-4. sz., pp. 111-137.
- Tom Kuhlman – John Farrington (2010): What is Sustainability? *Sustainability*, Vol. 2., No. 11., pp. 3436-3448.
- Vonk, M. E. (2011). *Sustainability and quality of life*. Amsterdam, NE: Buijten & Schipperheijn.